

Köszöntő

Hölgyeim és Uraim!

Joseph Ratzinger, a teológusprofesszor, a bíboros és XVI. Benedek néven a pápa 1927. április 16-án született. 95. születésnapja adta az ötletet, hogy egy konferencia keretében vegyük számba teológusi munkásságát és azt, hogy miként gondolta el a keresztények jelenlétét egy pluralista demokráciában.

Pápai címerében ez a jelmondat szerepel: „Cooperatores Veritatis”, vagyis „az igazság munkatársai”.

Híres regensburgi beszédének is ez volt a témája. Itt mondta: „Szent János, módosítva a Teremtés könyvének, az egész Szentírásnak az első versét, e szavakkal kezdte evangéliumának előszavát: »Kezdetben volt a Logosz« (...). A logosz egyszerre jelenti az értelmet és a szót, – egy olyan értelmet, mely teremtő és képes arra, hogy közölje magát, de pontosan úgy, mint értelem” (XVI. Benedek 2018: 113).

Majd utal az Apostolok Cselekedeteire (16,6–10): „Jöjj át Macedóniába és segíts rajtunk!” Úgy tekinthetjük ezt, írta, mint a bibliai hit és a görög érdeklődés belsőleg szükséges közeledésének „sűrűsödését”.

E közeledés már régen elkezdődött – írja. Az égő csipkebokornál elhangzott titokzatos neve Istennek, az „Én vagyok”, tiltakozás a mítoszok ellen. Ezzel belső analógiában van Szókratész kísérlete, magának a mítosznak a legyőzésére és felülmúlására.

A mélyben ugyanis a hit és az értelem, a hiteles felvilágosodás és a vallás közötti találkozásról volt szó.

Az Egyház hite mindig tartotta azt a meggyőződést, hogy Isten és köztünk, az Ő örök teremtő Lelke és a mi teremtett értelmünk között valóságos analógia van, amiként 1215-ben a IV. lateráni zsinat kimondta: „a különbözőségek kétségtelenül végtelenül nagyobbak, mint a hasonlóságok, de nem semmisítik meg az analógiát és a róla szóló beszédet” (XVI. Benedek 2018: 115).

„Ezt fordítva is kifejezhetjük: ez a találkozás, melyhez folytatatólagosan még Róma öröksége is kapcsolódott, teremtette meg Európát és marad annak az alapja, melyet értelmesen Európának lehet nevezni” (XVI. Benedek 2018: 115).

 https://doi.org/10.36250/01190_02

Hasonló gondolatokat fejtett ki párizsi látogatásakor a Szent Bernát Kollégiumban elmondott beszédében is. Szent Pálnak az areopagoszi beszédét említve kijelentette: „Pál nem ismeretlen isteneket hirdet, hanem Őt, akit az emberek nem ismernek és mégis ismerik: Az Ismeretlen Ismerőst; azt, akit keresnek, akiről alapjában tudnak, és mégis Ő az Ismeretlen és Megismerhetetlen. Az emberek gondolkodásuk és érzéseik mélyén valamilyen módon tudják, hogy Neki léteznie kell. Hogy mindennek eredeténél nem az értelmetlenségnek, hanem a teremtető Értelennek kell lennie; nem a vak véletlennek, hanem a szabadságnak. Mindazonáltal, hogy azt valamilyen módon mindenki tudja, ahogyan azt Szent Pál a Római levélben hangsúlyozza (1,21), ez a tudás valószínűtlen marad: egy csupán elgondolt és kitalált isten, nem Isten. Ha Ő maga nem mutatkozik meg, nem jutunk el hozzá. A keresztény igehirdetés újdonsága éppen az, hogy az összes népnek elmondhatja: Ő megmutatkozott. Ő személy szerint. És ezáltal megnyílt az út feléje. (...) De ez nem egy vak tény, hanem egy olyan tény, mely Ő maga, a Logosz – az örök Értelen jelenléte a mi testünkben” (XVI. Benedek 2018: 367).

Szent Pál idejében a pogány értelmiség már nem hitt a mitológiák igazságában, de még megtartotta mint szép szokást. Vagyis a hitet a szokás és nem az igazság kategóriájába helyezte. Ez a lelki-szellemi skizofrénia aztán lassan felőrölte a pogány vallásokat.

A kereszténység forradalma ezzel szemben – mint a pogány gondolkodók felvilágosodása is – a hitet az igazság kategóriájába helyezte. Érthető, hogy a keresztény hit, amely magát egyetemesnek tartotta, mindenkihez szólónak, csak az olyan filozófiák segítségével tudta megfogalmazni önmagát, amelyek elfogadták az abszolút igazságot és annak megismerhetőségét.

II. János Pál írta a *Fides et Ratio* kezdetű enciklikájában: „A filozófiát, mely többé nem teszi föl a lét értelmének kérdését, az a nagy veszély fenyegeti, hogy pusztá eszközzé fokozza le az ész és kiöli belőle az igazság szenvedélyes keresésének készségét” (81).

Ratzinger idézte Tertullianus csodálatos tömör megfogalmazását: „Dominus noster Christus veritatem se, non consuetudinem cognominavi” (Foi chrétienne hier et aujourd’hui, Paris, Marne, 1969. 83).

Joseph Ratzinger mindenekelőtt egy reformer volt. „Ahogy mondja Aidan Nichols, Ratzinger úgy gondolta, hogy az utolsó néhány század Egyháza magába zárkózott teológiailag és lelkileg, és így a II. Vatikáni Zsinat feladata az volt, hogy »beleléptesse a katolikusokat egy nagyobb helységbe«” (WEIGEL 2005: 237).

Számára a reform két dolgot jelentett:

1.

Mindenekelőtt szükségessé tette a „ressourcement”-t, („vissza a forrásokhoz”) a katolikus teológia számára, visszatérve a Bibliához és az egyházatyákhoz, ahol Nichols szerint: „a keresztény vallás megkapta klasszikus formáját” (WEIGEL 2005: 238).

Arra törekedett, hogy felszabadítsa a teológiát a neoskolasztikus vértelen állítások hideg logikájából, és így képessé tegye arra, hogy új életet adjon a katolikus életnek.

Ugyanígy gondolta Hans Urs von Balthasar is, kifejtve, hogy „az Egyházat a maga emelte bástyák már beszorítják, keresni kell a szélesebb alapokra helyezett kapcsolatokat a világgal” (VANYÓ 1968: 56).

2.

Ennek a reformnak aztán a következő, második lépése a híres „aggiornamento”, vagyis az Egyház gyakorlatának, struktúrájának és módszereinek „naprakészé tétele”. De ennek Krisztus kell hogy legyen a középpontja, vagyis hogy Krisztus érthető legyen (WEIGEL 2005: 238).

A bibliai és patrisztikus „ressourcement” teszi lehetővé, hogy az Egyház valódi dialógust folytathasson a mai világgal. Így lesz világos, hogy az Egyház nem önmagáért létezik, hanem „folytatása Istennek az emberrel való kapcsolata történetének” (WEIGEL 2005: 238).

De mindjárt problémás lesz ez, ha az „aggiornamento” elszakad a „ressourcement”-től, amikor a modernizáció nem a forráshoz való visszatéréssel kezdődik. Akkor a keresztény hit csak egy lesz a vélemények közül. Így az „aggiornamento” könnyen elvezethet a Katolikus Egyház dekonstrukciójához egy generáció után. Erre a veszélyre hívta fel a figyelmet Hans Urs von Balthasar is *Cordula oder der Ernstfall* című művében. S valóban láttuk, hogy a zsinat utáni könnyű, naiv optimizmus hogyan fordult át az ellentétébe, egy radikális pesszimizmus és reménytelen nihilizmus felé.

Henri de Lubac a *Le Drame de l'humanisme athée* című művében már 1943-ban leírta, hogy „nem igaz, ahogy néha mondják, hogy az ember nem képes

megszervezni a világot Isten nélkül. Viszont ami igaz, az az, hogy nem képes megszervezni, csak az ember ellen. A kizárólagos humanizmus egy embertelen humanizmus” (DE LUBAC 1950: 10).

Joseph Ratzinger, mint tisztán látó ágostonos, szemben áll a neotomizmus bizonyos naivitásaival, ami a zsinat után is jelen volt, és hangsúlyozta, hogy van egy antagonizmus az Egyház és a világ között.

Ezért szólított fel megtérésre, megkülönböztetve a keresztt „elsődleges botrányát” a keresztények magatartásának „másodlagos botrányától”. Ilyen „másodlagos botrányok”, amelyek elkerülhetők lehetnének, a következők:

- azzal az ürüggyel, hogy Isten jogait védjük, csak egy meghatározott szociális helyzetet és az erő helyzetét védjük;
- amikor azzal az ürüggyel, hogy védjük a hit érinthetetlenségét, csak múltbeli nosztalgiánkat védjük;
- amikor azzal az ürüggyel, hogy védjük az igazság teljességét, örökké érvényes jelleget adunk iskolás állításoknak, amelyek magától értetődtek egy adott korban, de már régóta revízióra szorulnának.

Viszont „a zsinat nem akarta elhagyni a keresztt botrányát; igyekezett azt tisztán világosabbá és érthetővé tenni azzal, hogy megkülönböztette a »másodlagos botrányoktól«. Ez az igazi értelme a kereszténység »aggiornamento«-jának. Ezen a módon a zsinat nem akart egy leszállított árú keresztény hitet, hanem egy egyszerűbb hitet, a szó mély értelmében, semmit el nem véve hiteles nehézségeiből, ami egyedül képes elvezetni az embert hiteles nagyságához” (RATZINGER 2011: 282).

Ahogy Ignace Hazim metropolita szellemesen megfogalmazta: „Mi nem leszünk sem egy régi kereszténység archeológusai, sem egy forradalmi egyház szociológusai. Mindez radikálisan régi. Mi az Új-nak prófétái leszünk: a Feltámadt Krisztus látói” (DOZE 1993: 61).

Végül az így megértett hitből kiindulva fordult Joseph Ratzinger az agnosztikus és ateista gondolkodók felé, akikkel személyesen is, és intézményesen is párbeszédet kezdett, gondoljunk csak az ún. „pogányok udvara” kezdeményezésre.

Kifejtette, hogy az erkölcsi válság Európában egy betegség, amely érinti az ideákat és az értékeket, ezt a „felejtést” úgy lehetne nevezni, hogy „relativizmus”, ami pedig az ember azon képességét illeti, hogy megismerje a dolgok igazságát, nevezhetnénk „szkepticizmusnak, amely már súrolja az irracionálist”.

Bármilyen kifejezéssel illetjük is, ez a betegség az amnézia rendjéhez tartozik: „megfontolt és akart elfelejtése az igazságnak, amit az ember »nem maga talál föl«, hanem inkább felismer, mint már jelenlévőt a dolgok lényegében” (WEIGEL 2005: 302–303).

Így kezdett párbeszédet Marcello Perával, aki egyetértett vele abban, hogy az alapvető elvek és értékek relativista dekonstrukciója vezetett a Nyugat válságához.

A Jürgen Habermasszal folytatott vitájában is kiderült, hogy az alapvető különbségek ellenére nézeteik számos ponton találkoztak egymással (LUKÁCS 2016: 396–406).

Joseph Ratzinger teológiájának hangsúlyos pontjait felsorolni is nehéz. Ez a konferencia bizonyára hozzásegít minket ennek megértéséhez. Érdeklődéssel várjuk az előadásokat.

Köszönöm, hogy meghallgattak!

Dr. Pápai Lajos
püspök

Irodalomjegyzék

- XVI. Benedek (2018): Találkozás a tudományos élet képviselőivel a Regensburgi Egyetem nagy aulájában. In DIÓSI István – CSABA Györgyné (szerk.): *XVI. Benedek pápa megnyilatkozásai. Pápai dokumentumok 2005–2013*. II. kötet. Budapest: Szent István Társulat, 112–118.
- DE LUBAC, Henri (1950): *Le Drame de l’humanisme athée*. Párizs: Spés.
- DOZE, André (1993). *Josepf, gardien du Sabbat*. Paris: Béatitudes, 61.
- LUKÁCS László (2016): *Az igazság munkatársa*. Budapest: Szent István Társulat.
- RATZINGER, Joseph (2011): *Mon Concile Vatican II*. Saint-François: Artege.
- VANYÓ László (1968): H. Urs von Balthasar a vértanúságról. In *Győregyházmegyei Almanach*. Győr: Győri Egyházmegyei Hatóság.
- WEIGEL, George (2005): *Benoit XVI. Le choix de la Verité*. Paris: Edifa-Mame.